

УДК 332.132(477)

О.В. Коломицева, канд. екон. наук

Черкаський державний технологічний університет

Система управління структурними змінами, як основа економічного зростання

В статті розглянута роль держави у формуванні оптимальних структурних зрушень, та заходи державного впливу, які використовувались в світовій практиці, дана спроба визначення напрямів державного регулювання в оздоровленні фінансової ситуації країни.

структурна криза, державне регулювання, структурно-інвестиційний маневр, стратегічне управління

Структурна криза та вихід з неї – вкрай важке випробування для будь-якої економічної системи, але набагато складніше вийти з цієї кризи, коли відбувається зміна суспільного ладу, трансформація економічної системи з однієї в іншу. У ринковій економіці під час структурної кризи відбувається «скидання» неефективних, застарілих виробництв, санація підприємств. На цій стадії розробляється майбутня ринкова стратегія, іде інтенсивна інноваційна діяльність, що випереджає інвестиції. Це болісна стадія, тому що виробник адаптується до нових умов, і на цьому етапі особливого значення набуває політика держави, що проводиться нею в сфері економіки.

Теоретичним та прикладним проблемам здійснення структурної трансформації економіки регіонів, ролі держави в цьому процесі приділяється велика увага в роботах відомих українських та зарубіжних науковців В.М. Гейця, В.П. Семиноженка, Б.Є. Кваснюка, Б.М. Данилишина. Особливої актуальності вони набули на сучасному етапі, коли гостро необхідна дієвість системи державних пріоритетів, оскільки саме вони виступають рушійною силою прогресивних структурних зрушень в економіці.

Мета написання статті - дослідити роль держави у формуванні оптимальних структурних зрушень, та заходи державного впливу, які використовуються у світовій практиці та визначити напрями державного регулювання в оздоровленні фінансової ситуації, стимулюванні поживлення інвестиційної й інноваційної діяльності, підвищенні ефективності функціонування державного апарату на основі модернізації механізмів управління економікою.

У період кардинальних структурних перетворень роль держави полягає не в тому, щоб «витягати» нерентабельні виробництва, а в тому, щоб оздоровлювати фінансову ситуацію, допомагати поживити інноваційну діяльність ще до фінансування великих інвестиційних проектів. Держава повинна створити базу для кредитування основ нововведення під майбутні ефективні структурні зрушення.

У світовій практиці використовувалися прямі заходи впливу з боку держави щодо стимулювання інвестицій. Так, у перші післявоєнні роки в Західній Німеччині був успішно задіяний Закон про інвестиційну допомогу, відповідно до якого з галузей легкої промисловості, які демонстрували швидку окупність коштів, у примусовому порядку проводилися відрахування на користь галузей важкої промисловості саме на інвестиційні цілі.

У Західній Європі після завершення глибоких структурних перетворень у післявоєнні роки (які за глибиною і масштабами кризи цілком порівнянні зі станом перехідної економіки в 90-ті рр. XX ст.) роль держави в реформуванні структури економіки знизилася, а зміни в інституційних і ринкових структурах, які відбулися за

участі держави, зробили періоди спадів менш тривалими й руйнівними. Це можна пояснити тим, що підвищилася маневреність фінансового забезпечення інвестиційних процесів як результат розвинутої кредитно-грошової системи, зросла стабільність господарських структур внаслідок нових інформаційних технологій, що забезпечують перехід до більш гнучких виробничих зв'язків, інакше кажучи, завдяки вищому рівню зрілості ринкових відносин.

Досліджуючи роль державного регулювання в теорії Кейнса слід відзначити, що в ринковій економіці часом виникає надлишок національних заощаджень над капітальними інвестиціями або брак сукупного попиту порівняно з виробничим потенціалом. «Дірка», що утворилася, за Кейнсом, може бути закрита або зростанням капітальних інвестицій, що стимулюються низьким банківським відсотком, або перевищенням державних видатків над бюджетними доходами, тобто дефіцитним фінансуванням. Держава може також сприяти зростанню сукупного попиту через субсидії на громадські роботи (соціальні програми), підтримуючи тим самим платоспроможний попит населення і його стабільність. Подібні заходи повертають економіку в стан загальної рівноваги, коли виробничі потужності повністю завантажені, сукупний попит відповідає пропозиції, національні заощадження дорівнюють інвестиціям, а державний бюджет знову збалансований.

Кейнсіанські заходи сприяли підйому економіки країн Заходу в 40-60-ті роки. Однак, як показала практика, з наближенням до оптимального завантаження виробничих потужностей стимулююча дія цих заходів слабшає, тому що зростаючий грошовий попит провокує інфляцію, яка автоматично зменшує реальне значення зростання. Інфляція може мати й інший характер, тобто бути результатом тиску витрат, наприклад, з боку природних і ринкових монополій. У цьому випадку зростання цін має місце навіть в умовах недостатнього сукупного попиту й недостатніх капітальних інвестицій. При такому поєднанні ефективність заходів щодо прямого стимулювання грошового попиту стає слабкою.

Відповідно до теорії неолібералізму системний підхід до аналізу економіки передбачає багаторівневу стратифікацію національного господарства й дослідження взаємозв'язків як усередині, так і між окремими рівнями. При проведенні реформ у неоліберальному ключі взаємовпливу макроекономічних параметрів і дій економічних агентів на мікрорівні приділялося вкрай мало уваги. Тим часом нині багато дослідників наполягають на вивченні економічної дійсності не окремо на макро- і на мікрорівні, а саме в контексті взаємозв'язку й взаємодії макро- і мікроекономічних процесів. Справедливість такої точки зору не викликає сумнівів, оскільки, як показав досвід економічних реформ в Україні, недоврахування взаємної рефлексії макро- і мікроекономічних процесів призводить до вкрай важких наслідків. Наприклад, проведення рестрикційної грошово-кредитної політики в 90-ті роки ніяк не узгоджувалося з браком обігових коштів у підприємств, що спричинило затяжну кризу неплатежів.

Спираючись на світовий досвід, можна констатувати, що досить високих і стабільних результатів в економічному розвитку досягли країни, які проводили політику дозованого лібералізму. Це дало їм змогу не тільки не підірвати місцеве виробництво, але й забезпечити підвищення його міжнародної конкурентоспроможності відповідно до принципів динамічних (а не статичних) порівняльних переваг. Тут, певно, доречно згадати, що більшість країн Заходу і Японія в період свого визрівання до рівня розвинених держав, в епоху промислового «ривка» в XIX – на початку XX ст., нарощували свою економічну потужність і експорт, проводячи політику досить жорсткого, хоча й вибіркового протекціонізму, націленого на всебічне зміцнення внутрішніх і зовнішніх позицій національної індустрії та інших

секторів економіки. У сучасній зарубіжній та українській науковій літературі нерідко висловлюється відома теза: чим вищий рівень економічної відкритості країни (про це багато писали, зокрема, Дж. Сакс і А. Уорнер [1]) або чим вищий індекс економічної свободи в тій чи іншій країні (серед дослідників цю тему активно розробляють Геєць В., Чухно А., Ілларіонов А., Фельдман А. [2, 3]), тим вищими є показники її економічної результативності. У табл. 1 подано перелік деяких пострадянських країн з ринковою економікою та індекси економічної свободи відповідно до дослідження, проведеного в 2009 р. американською дослідницькою організацією Heritage Foundation.

Таблиця 1 - Індекси економічної свободи за 2009 р.

Країна	Свобода започаткування бізнесу, %	Свобода інвестицій, %	Фіскальна свобода, %	Розмір державного втручання через витрати, %	Свобода ринку праці	Місце країни в світі
Середньосвітовий показник	62,8	50,3	74,9	67,7	62,1	-
Естонія	84,5	90	86	62	50,3	12
Вірменія	81,3	70	89	86,4	73,1	28
Білорусь	58,6	20	81	55,5	62	150
Росія	49,9	64,4	44,2	79,9	64,2	134
Україна	44,3	30	79	43	54,3	132

Індекс економічної свободи трактується як ступінь невтручання держави у виробництво, розподіл і споживання товарів і послуг під час забезпечення необхідного для громадян рівня захисту свободи. Оцінюючи деякі з цих показників, слід наголосити, що Україна знаходиться на останньому місці за розміром державного втручання через витрати. Українська держава витрачає 43% від валового внутрішнього продукту, що є достатньо високим рівнем активності держави, але існує безліч проблем, що потребують державного втручання та фінансування. Цікаво, що у всіх розглянутих країнах (Естонії, Вірменія, Білорусь, Росія) індекс державного втручання був вищим, ніж в Україні. За інвестиційними рішеннями всі ці країни також характеризувалися вищим рівнем втручання держави. Одними з основних причин небажання інвестування в економіку України є незрозуміле і складне законодавство, корупція, недобросовісна конкуренція, нечесна приватизація, нерозвиненість галузей інфраструктури тощо [4].

Зі сказаного випливає, що на початковому етапі реформ, які проводилися в економіці, не було враховане дуже важливе правило: передача функцій ринку (лібералізація, приватизація, дерегулювання) автоматично означає тимчасове посилення ролі держави [3]. Оскільки «невидима рука» незрілого ринку ще не вміє трансформувати егоїстичну поведінку в суспільно корисну, в трансформаційній економіці функції держави мають певну специфіку. Їх можна розділити на три взаємозалежні групи:

- функції, характерні для командно-адміністративної системи (пряме втручання в деякі процеси);
- функції, пов'язані з відмовою від колишнього та створенням нового інституційного середовища та ринкової інфраструктури;
- функції регулювання, властиві ринковій економіці.

Таке розширення функцій держави необхідне тому, що в умовах інституційної нерівноваги жоден інший агент, крім уряду, не здатний приймати ефективні довгострокові рішення (якщо й уряд нездатний на це, то реформи приречені на невдачу). Ні менеджери й колективи підприємств, ні приватні підприємці не мають досить тривалого горизонту планування. Не почувачи впевненості в майбутньому, економічні агенти ставлять перед собою короткострокові завдання, прагнуть до

особистого збагачення. Тому необхідне створення системи стратегічного управління структурними змінами, яка дозволить інтегрувати різні фрагменти регіональної політики й створити несуперечливу систему прогнозів, впливів і стимулів, організувати діалог представників різних соціально-економічних і політичних груп. Здається, що на цьому етапі реформ мова повинна йти не про вихід держави з економіки, а про підвищення ефективності державного апарату й модернізації механізмів управління економікою.

Для реалізації послідовного підходу до розробки системи стратегічного управління структурними змінами на першому етапі необхідно уявити економічну систему у вигляді керуючої системи (суб'єкта управління) і керованої системи (об'єкта управління). Відповідно, в економіці, провівши її послідовну декомпозицію, можна виділити дві сфери – сферу управління та контролю і реальну сферу. Перша охоплює державу і територіальні утворення (і відповідні їм суб'єкти господарювання), а друга – галузі народного господарства й домашні господарства, відповідні їм суб'єкти: комерційні та некомерційні організації, а також людину як учасника соціально-економічних зв'язків. Усередині кожної сфери і між ними циркулює потік інформації. Причому сфера управління і контролю надає «ідеальну» економічну інформацію у вигляді формальних правил, а реальна сфера – «реальну» інформацію – продукцію, послуги і ціни на них. Становище суб'єктів господарювання в конкретній економіці та їхня роль відносно неї й один одного визначаються відносинами власності. Взаємозв'язок і взаємодія компонентів можливі завдяки наявності в них суперечливої системи потреб та інтересів.

В економічній літературі існують різні підходи стосовно системи стратегічного управління структурними змінами. По-перше, значного поширення набула позиція, згідно з якою поділ народного господарства на рівні здійснюється залежно від розмірності об'єкту вивчення: підприємство – галузь, комплекс, ринок, регіон – національна економіка. По-друге, багато вчених вважають раціональним зерном мезоекономічного аналізу вивчення економічних явищ з урахуванням взаємопроникнення, взаємозв'язку і взаємообумовленості макро- і мікроекономічних процесів. Безумовно, кожна з цих позицій має право на існування. Виходячи з першої позиції, під мезорівнем будемо розуміти проміжний рівень управління (між макро- і мікрорівнями) залежно від масштабу об'єкта управління. Другий підхід знайшов відображення в тому, що система управління структурними змінами припускає існування прямих і зворотних міжрівневих зв'язків між різними рівнями господарської ієрархії. Управлінські впливи на всіх рівнях мають бути чітко поєднані в єдину систему. При цьому повинна суворо простежуватися субординація: за основу необхідно брати народногосподарські цілі структурного реформування промисловості, потім цілі секторного реформування й уже потім повинні бути визначені пріоритети на рівні галузей, ринків, виробництв.

У цьому зв'язку можна стверджувати, що головною стратегічною метою структурних змін має стати перетворення структури ринкової економіки в постіндустріальну, конкурентоспроможну структуру. Ця економічна структура має такі основні характеристики:

- переважна роль у промисловій структурі високотехнологічних галузей (підгалузей), максимально адаптованих до використання досягнень новітнього етапу НТР;
- вимивання багатьох традиційних методів виробництва й цілих підгалузей, заміна ряду масових ресурсів новими штучними матеріалами;
- становлення технічно й технологічно перетворених галузей сфери послуг на базі реалізації нових систем інформатизації;

- формування інвестиційно-інноваційної підсистеми економіки, що служить генератором авангардних технологій.

Вивчення досвіду здійснення структурної перебудови в різних країнах світу показало, що, незважаючи на теоретичне визнання як основного й найбільш ефективного засобу рішення більшості економічних проблем, у тому числі здійснення структурних зрушень, ринкового механізму (ринкове пристосування відбувається в процесі міжгалузевого переливу капіталу з менш прибуткових галузей і секторів у більш рентабельні), а також, незважаючи на тривалі й стійкі ринкові традиції в більшості високорозвинених країн, у період структурних перетворень і формування цілеспрямованих структурних зрушень істотно зростає роль держави, активніше використовується державна структурна політика, основними цілями якої є прискорення переходу від спаду виробництва до економічного зростання й підвищення національної конкурентоспроможності на світовому рівні.

При цьому роль держави полягає в оздоровленні фінансової ситуації, стимулюванні поживлення інвестиційної й інноваційної діяльності, підвищення ефективності функціонування державного апарату на основі модернізації механізмів управління економікою, створення сприятливого інвестиційного клімату тощо [5].

У цих умовах для України найкращою стратегією на макrorівні буде проведення структурно-інвестиційного маневру з метою мобілізації внутрішніх ресурсів держави та їхнього використання для структурної перебудови національного господарства. Йдеться, в першу чергу, про перелив капіталу із сировинних галузей у потенційно конкурентоспроможний сектор, який у майбутньому забезпечить вихід на світові ринки наукомісткої продукції, продуктів інтелектуальної діяльності й інформаційних технологій. При цьому потрібно зазначити, що, з одного боку, не можна «проскочити» етап у розвитку й, не завершивши індустріалізації за світовими стандартами, відразу перейти до інформаційного суспільства, а з другого боку, якщо ми не будемо розвивати технології п'ятого й зароджуваного шостого технологічних укладів, а також третинний сектор економіки, Україна ризикує «відстати назавжди». Тому Україні потрібно наближати продукцію вторинного сектора до стандартів якості й розмаїтості, прийнятих у розвинених країнах, і паралельно створювати інноваційно-інформаційну підсистему національної економіки, яка забезпечить функціонування на постіндустріальній стадії розвитку.

Таким чином, сьогодні здійснення структурно-інвестиційного маневру за активної участі держави – єдина можливість переспрямувати інвестиційні потоки в масштабах усього народного господарства із сировинних галузей у високотехнологічні галузі останнього переділу, інвестиційне машинобудування (виробництво засобів виробництва) і сферу НДДКР. Якщо в економіці збережеться та ж структура інвестицій, яка існує тепер, то це означає, що будуть створюватися інвестиційні заділи, які продовжать років на п'ять інерцію сировинного домінування в нашій країні.

Список літератури

1. Сакс Дж. Глобальний капіталізм / The Ecopotics, Septetber 12, 1998.
2. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: В 3 т., Т.2 Інноваційно-технологічний розвиток економіки/ За ред. акад. НАН України В.М.Гейця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. – 564с.
3. Основи економічної теорії: Підручник / А. А. Чухно, П. С. Єщенко, Г. Н. Климко та ін.; За ред. А. А. Чухна. — К.: Вища шк., 2001. - 606с.
4. <http://www.heritage.org/index>
5. Данилишин Б.М., Клиновий Д.В., Пепа Т.В. Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка: навчальний посібник / за наук. ред. Б.М. Данилишина.- Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. - 688с.

Е. Коломицева

Система управления структурными изменениями как основа экономического роста

В статье рассмотрена роль государства в формировании оптимальных структурных сдвигов, и мероприятия государственного влияния, которые использовались в мировой практике, дана попытка определения направлений государственной регуляции в оздоровлении финансовой ситуации страны.

О. Kolomitseva

Control system of structural changes as a basis of economic growth

In the article the considered role of the state is in forming of optimum structural changes, and measures of state influence, which was used in world practice the attempt of determination of directions government control is given in making healthy of financial situation of country.

Одержано 23.11.09

УДК 336.457

Д.Л. Коляденко, аспірант

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

Формування інструментарію й системи інформаційного забезпечення контролінгу в малому бізнесі

Дана стаття присвячена визначенню передумов формування інструментарію і системи інформаційного забезпечення контролінгу на малих підприємствах України. Охарактеризовано поняття інформаційних потоків та інформації, як частини системи контролінгу. Висвітлено процес формування системи контролінгу в малому бізнесі.

інструментарій, інформаційне забезпечення, контролінг, малий бізнес

Система контролінгу на підприємстві необхідна для інформаційного забезпечення реалізації управлінських функцій у ході вирішення внутрішніх і зовнішніх завдань підприємства. Для цього в систему контролінгу включається комплекс методів і інструментів: система обліку, методи математичної статистики, економетричні методи. Система контролінгу дозволяє не тільки збирати, але й аналізувати інформацію, необхідну для управління підприємством.

Вивченням питань інформаційного забезпечення системи контролінгу підприємства займалися багато видатних українських та зарубіжних вчених, а саме: А.М. Ткаченко, А.К. Андропова, Е.Д. Печатнова, В. Івлев, Т. Попова та ін. Однак враховуючи те, що контролінг став об'єктом наукового дослідження порівняно недавно, дана сфера залишається недостатньо вивченою і об'єктивно потребує додаткових досліджень. Особливо це стосується малого бізнесу, де прогресуючими темпами впроваджуються найновіші досягнення науково-технічного прогресу в управлінській сфері.

Метою даної статті є висвітлення сучасних особливостей формування інструментарію та системи інформаційного забезпечення контролінгу у сфері малого бізнесу.